

4. Кожевников В. М. Теоретико-методологічні основи оптимізації педагогічного процесу вищого навчального закладу / В. М. Кожевников // Наукові праці ДонНТУ. Серія : «Педагогіка, психологія і соціологія»: зб. наук.пр./ [редкол. А. В. Зиль]. – Донецьк : ДонНТУ, 2013. – №1(13).

5. Артемчук Г. І. Вища школа України : реальність і тенденції розвитку : [монографія] / Г. І. Артемчук, В. В. Попович, Г. Г. Січкаренко. – К. : Ленвіт, 2004. – С. 52–57.

УДК 159.98

Колосович О.С., доцент кафедри психології управління Львівського державного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДИХ ОФІЦЕРІВ

У статті аналізуються теоретичні аспекти та викладено результати опитування щодо психологічних особливостей професійної діяльності молодих офіцерів. Встановлено, що психологічними аспектами є наступні особливості, що поєднані в такі групи як об'єктивні (є стандартними для будь-яких умов), суб'єктивні (відображають особливості молодого офіцера) та ситуативні (умови несення служби, особливості професійного колективу).

Ключові слова: молодий офіцер, складнощі початку професійної діяльності, психологічні аспекти діяльності.

В статье анализируются теоретические аспекты и изложены результаты опроса относительно психологических особенностей профессиональной деятельности молодых офицеров. Определено, что психологическими аспектами являются следующие особенности, которые объединены в такие группы как объективные (являются стандартными для любых условий), субъективные (отражающие особенности молодого офицера) и ситуативные (условия несения службы, особенности профессионального коллектива).

Ключевые слова: молодой офицер, сложности начала профессиональной деятельности, психологические аспекты деятельности.

Постановка проблеми. Формування нового вигляду Збройних Сил та інших військових формувань спрямоване на підвищення рівня їх боєготовності та мобільності. Й сучасний стан професійної діяльності командирів силових відомств України у значній мірі відрізняються від того, яким він був 20 років тому. Призов громадян на військову службу на контрактній основі має забезпечити якісне підвищення рівня професіоналізму військовослужбовців і бойової готовності підрозділів. При цьому відбуваються суттєві зміни в самому укладі військової служби і, насамперед, в організації взаємодії та спільної діяльності військовослужбовців. Це передбачає зміну організаційно-штатної структури, що призведе до відносного збільшення числа молодших офіцерів. У результаті основний тягар роботи з безпосередньої організації виконання рішень командування, виховання та навчання підлеглих ляже на плечі молодших офіцерів, більшу частину з яких складають молоді офіцери. Однак начальники не мають змоги постійно контролювати діяльність молодих офіцерів і при цьому вимагають, щоб вони вже майже зразу після вступу на посаду повноцінно виконували службові обов'язки.

Досвід свідчить, що психологічні особливості діяльності молодого офіцера певним чином відрізняються від решти колег, що мають більший досвід роботи. Це така категорія військовослужбовців, що ще проходить формування особистісних якостей, має недостатньо життєвого досвіду, однак має досить великі та складні обов'язки, у процесі виконання яких абсолютна більшість допускає вагомих помилок. Вони, хоча вже у професії як мінімум 4 роки, але ще майже нічого не знають, незважаючи на посилене навчання у навчальному закладі. Ці помилки можуть «дорого коштувати», й багато командирів молодих офіцерів (а особливо тих, що мають підлеглих) намагаються застосовувати особливі методи роботи, що проявляються у моральному приниженні, систематичному контролі, й при цьому вони забувають, якими були колись самі.

Враховуючи індивідуально-типологічні характеристики молодих офіцерів та соціально-психологічні умови їх професійної діяльності, можна вказати на те, що існує її узагальнена психологічна характеристика, яка вирізняє саме цей етап професійного становлення. Знання психологічних особливостей початку професійної діяльності сучасного офіцера має велике значення, оскільки дозволяє попереджувати ряд проблем з дійсно адаптації до професії, інтеграції до неї, формування справжнього професіонала, а не «деформацію» особистості під професію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У військовій психології офіцер як об'єкт дослідження вивчався різними авторами в контексті вирішення наступних проблем:

- виявлення механізмів і факторів вдосконалення професійної та психологічної підготовки офіцерів, формування професійно важливих якостей, освоєння ними професійної діяльності (В.В. Дударев, Л.Ф. Железняк, О.М. Комісаров, П.О. Корчемний, У.Ф. Перевалов, В.А. Пономаренко та ін.);
- організація психологічного забезпечення професійної діяльності офіцерів (О.Г. Караяні, А.Г. Маклаков та ін.);
- організація психологічної допомоги, орієнтована на профілактику та подолання в офіцерів негативних станів і розладів, що зумовлені особливостями професійної діяльності (В.Д. Булавцев, К.К. Платонов, В.Е. Попов та ін.);
- оптимізація соціально-психологічних умов, що впливають на професійну успішність офіцерів як суб'єктів спільної діяльності та спілкування (А.Я. Анцупов, В.В. Дев'ятко, В.В. Ковальов, Ю.І. Мягков, А. В. Носов та ін.);
- виявлення психологічних особливостей різних видів професійної діяльності офіцерів та обґрунтування психологічних чинників її ефективності (І.Ф. Баширов, В.Н. Дружин, С.Л. Кандибович, Г.В. Ложкін, Ю.К. Стрелков, І.В. Сиромятников, І.В. Сисоєв та ін.).

Зазначене свідчить про те, що до цього часу здійснено велику кількість досліджень, що спрямовані на вивчення окремих психологічних аспектів професійної діяльності молодих офіцерів, й постала потреба в їх узагальненні, що дасть змогу уточнити та конкретизувати їх емпірично.

Метою дослідження є визначення психологічних аспектів професійної діяльності молодих офіцерів ЗС та інших військових формувань України на основі теоретичного дослідження літературних джерел та опитування.

Виклад основного матеріалу. А.С. Калюжний вважає, що професійна діяльність офіцера у системі військового психолого-педагогічного знання розглядається у двох аспектах:

- військово-спеціальному (вирішення функціональних завдань, що здійснюється на особистісному рівні, де діють психологічні закони);
- військово-адміністративному (виконання обов'язків як командира, а саме навчання, виховання і психологічна підготовка підлеглих. Крім того, офіцер перебуває у психологічній системі внутрішньокolleктивних відносин, динаміка яких впливає на кожного з його членів) [3].

Б.П. Бархаєв та інші вказують, що професія офіцера виступає насамперед складним структурним утворенням, в якому представлено декілька самостійних видів діяльності: управління підрозділом в бою; керування підрозділом у мирний час; психологічна робота у підрозділі; навчання військовослужбовців; виховна робота у підрозділі; узгодження відносин у сім'ях військовослужбовців; регуляція своєї психіки в інтересах служби [8]. Кожен з виділених напрямів роботи у більшій чи меншій мірі є новим для молодого офіцера, й тому новизна як у функціонально-рольовій позиції, так і її змістова складова є новими для нього.

Враховуючи те, що основним призначенням діяльності офіцера є підготовка його особиста та підлеглих до бойових дій, І.В. Іонкін дослідив це питання та дійшов до висновку, що управлінські навички офіцера в бойовій обстановці є стереотипізованими способами оцінки, проектування та регулювання психологічних та організаційно-діяльнісних параметрів керованої системи у стані постійної готовності до виконання бойових завдань. В результаті емпіричного дослідження щодо особливостей прояву управлінських навичок у бойовій обстановці він визначив два типи офіцерів: універсально-пластичний і ригідно-фрагментарний. Їх відрізняє адекватність дій, повнота та якість засвоєння основних груп управлінських навичок, до яких він відносить міцність, функціональну пластичність, узагальненість, характер їх актуалізації, число і характер помилок і труднощів, які проявляються або виникають на різних етапах діяльності. І.В. Іонкін вважає, що ефективним офіцер у бою може бути тоді, коли засвоєно «репертуар» сенсорно-гностичних, інтелектуальних і поведінкових зразків-прийомів вирішення професійних завдань, що розрізняються за параметрами узагальненості, автоматизації, міцності, функціональної пластичності. Тому наступною особливістю є необхідність швидкого вироблення навичок з ефективного управління, готовності віддавати наказ та нести за нього відповідальність, іншими словами – змінюватися, розвиватися відповідно до вимог професії [2].

На це ж вказують результати дослідження І.В. Сиромятнікова, який визначив професійну суб'єктність офіцера як інтегральну психічну якість, що базується на позитивному самостверженні, рефлексії та визнанні у себе діяльних, активно-перетворюючих можливостей у професійній сфері. Окрім цього, критеріями професійної суб'єктності він вважає психологічні якості, що конструюють особистісний профіль офіцера (автономія і самостійність, відповідальність, активність, рефлексивність, цілісність, креативність, самоцінність), параметри якісної оцінки суб'єктної активності (мимовільність, вибірковість,

усвідомленість, адекватність, продуктивність, своєчасність, спрямованість, включеність і обумовленість суб'єктної активності характером того чи іншого виду професійної діяльності).

Щодо динаміки розвитку професійної суб'єктності офіцерів І.В. Сиромятніков вказав на такий важливий її елемент у молодих офіцерів як розширення самостійно виконуваних видів діяльності, посилення варіативності позиційного профілю взаємодії з об'єктом, перехід від виконавської тенденції відтворення соціально схвалюваних типових зразків вирішення професійних завдань (типізації) до індивідуалізованого підходу в їх вирішенні (індивідуалізації), підвищення ролі внутрішньо детермінованої професійної активності. Саме на цьому етапі формується типологія офіцерів, яку І.В. Сиромятніков розподілив на відповідально-активний, ціннісно-самодостатній, виконавський типи, що формуються внаслідок рефлексивного, мотиваційного та операційного факторів, особливості яких у молодих офіцерів проявляються у наступному:

- мотиваційний – характеризує енергетично-активаційну функцію, що вимагає перебудови мотивації як суб'єкта професійної діяльності;
- операційний – забезпечує стабільність поведінки і діяльності, збереження їх характеру при зміні, ускладненні умов;
- рефлексивний – забезпечує самооцінку відповідності професійно-психологічного потенціалу нормам професії і цілям саморозвитку, формування самоставлення до себе як професіонала і суб'єкта різних видів діяльності, а також побудову індивідуалізованої системи вимог та критеріїв до якості професійної діяльності [9].

Враховуючи вказане, психологічними особливостями діяльності молодого офіцера є необхідність швидкого вдосконалення до рівня майстерності військово-спеціальних навичок, набуття досвіду.

У монографії В.І. Осьодла [6], яку він присвятив дослідженню професійного становлення офіцера встановлено, що молоді офіцери відрізняються наступним чином:

- є відкритими до нового досвіду та гнучкими, їх цікавлять соціальні контакти. Однак молодому офіцеру важко самовизначитись щодо вибору правил поведінки у військовому середовищі, яке, у свою чергу, може позитивно чи негативно впливати на процес входження у професію. Це може залежати від соціально-психологічних особливості колективу, й відмінність від попереднього професійного середовища спричиняє необхідність засвоєння нових норм, традицій та звичаїв;

- позиційність як готовність брати на себе відповідальність за виконання військово-професійних завдань, бачити себе у центрі подій та діяти під керівництвом інших. Серед способів досягнення професійних результатів на перших позиціях знаходяться виконання наказів та інструкцій. Однак не завжди нормативні документи можуть дати відповідь на питання про те, як діяти, й зацикленість на інструкції знижує здатність діяти відповідно до ситуації, що викликає супротив у більш досвідчених підлеглих;

- є дещо зниженими рефлексивність, самостійність та оптимальність. Так, близько 50% молодих офіцерів не мають диференційованого Я-образу та

самозвинувачення має рівень, нижчий за середній. Також самореалізація є відносно низькою. Вони на останні позиції переносять власні захоплення за рахунок спрямованості на навчання та професійне життя й цим намагаються повністю «віддатися» службі;

у своїй професійній діяльності взаємодопомогу не вважають одним з основних способів вирішення професійних питань, а покладаються на себе. Тут спрацьовують вікові особливості, а саме «юнацький максималізм» як намагання показати себе, проявити свої здібності для набуття достатнього соціального статусу у колективі;

– однак є чутливими до військово-професійного середовища з позиції формування фрустрації та тривоги. Так, невдачі, оцінка оточення є вкрай важливими, й жарти, звинувачення, образи особливо тяжко переживаються у цей період формування професіонала.

А.В. Половнев вказує, що сучасний рівень військово-професійної орієнтованості молодих офіцерів балансує на межі між орієнтованістю і дезорієнтацією, й це вказує на невизначеність соціальної групи молодих офіцерів щодо перспектив продовження військово-професійної діяльності. Вони недостатньо орієнтовані в кар'єрних перспективах, – невизначеність, відсутність чіткого уявлення про необхідні власні дії та якості для професійного та кар'єрного зростання, приклади цивільної молоді викликають бажання змінити професію, що не є характерним для всіх офіцерів у всіх військових частинах та підрозділах [7]. Це є ситуативним чинником, який залежить від того, наскільки професійне середовище «стурбоване» проблемами молодого офіцера.

Це ж підтверджують результати дослідження М.С. Муравської, а саме те, що курсанти випускного курсу, які через нетривалий час стануть офіцерами, мають потребу в позитивній взаємодії і сприянні добробуту групи, а також біологічну потребу в афіліації. Вони зорієнтовані на досягнення особистого успіху завдяки компетентності (на противагу панування над людьми), а також на досягнення незалежності й автономності. Важливе місце в їхньому житті займає новизна і змагання в житті, необхідні для підтримання оптимального рівня активності організму [5]. Й невідповідність середовища очікуванням викликають або усвідомлення необхідності перетерпіти, або змінити хоча б колектив.

С.А. Козолуп виділив наступні групи соціально – психологічних труднощів управлінської взаємодії молодих офіцерів з військовослужбовцями, що проходять службу за контрактом:

– організаційно-процесуальні – проблеми в організації різних елементів військової діяльності підлеглих (в застосуванні санкцій; проблема вибору релевантних засобів впливу; складнощі організації і проведення занять і т.д.);

– оцінні – складнощі в оцінці учасників і результатів спільної діяльності (ускладнення у сприйнятті зворотного зв'язку; складнощі оцінки значущості різних проблем взаємодії; проблеми у виборі критеріїв оцінки; складність подолання невпевненості в собі; труднощі у визнанні своїх помилок і т.д.);

– комунікативні – складності спілкування і передачі інформації (проблеми у формулюванні повідомлення; ускладнення у виборі зрозумілих аргументів, здатних вплинути на поведінку підлеглого військовослужбовця; відсут-

ність єдиного розуміння предмета спілкування; складнощі у виборі засобів комунікації відповідних її цілям і т.д.). Цей фактор є основним, оскільки відображає показники, що пов'язані з інформаційною взаємодією молодого офіцера з військовослужбовцями;

- педагогічні – це змінні, що характеризують ступінь впливу молодого офіцера на військовослужбовців;

- адміністративний – показники стильових форм управлінської взаємодії молодого офіцера з військовослужбовцями;

- владність – відображає позицію «сили» молодого офіцера у взаємодії з військовослужбовцями [4].

Таким чином, проведений теоретичний аналіз результатів досліджень щодо психологічних особливостей професійної діяльності молодих офіцерів вказує, що має місце ряд специфічних проблем, які впливають як на процес адаптації, становлення, так і на ефективність служби. Однак можливими є й не вказані у попередніх дослідженнях аспекти. Тому для їх визначення було проведено дослідження, що ґрунтувалось на опитуванні, яке мало визначити найбільш проблемні аспекти, які досліджувані визначили як такі, що є найбільш проблемними для них. У дослідженні психологічних аспектів професійної діяльності молодих офіцерів взяли участь 38 осіб з числа ВВ МВС та повітряних сил ЗС України. Встановлено, що:

- 48% офіцерів відчують невпевненість перед підлеглими, оскільки багато з них є більш досвідченими та старшими за віком;

- 57% вказали на труднощі при організації виконання наказу старшого начальника підлеглими через нерозуміння офіцером його доцільності;

- 84% опитаних вказали на значні труднощі щодо налагодження контактів з багатьма підлеглими та іншими офіцерами підрозділу за тієї причини, що вони не можуть зрозуміти їх поведінку. Діяльність щодо здійснення виховної роботи передбачає педагогічну взаємодію між командирами і підлеглими, спрямовану на досягнення виховних цілей в підрозділі. Тим самим виховання, як і навчання, покликане готувати людину до налагодження відносин з оточуючими, яких поки ще немає в її особистій практиці. Але в них самих ще недостатньо практики;

- 62% вказали на наявність у них підвищеної конфліктності, яку пояснюють недовірливим ставленням до них з боку старших офіцерів;

- 59% вказали на значні труднощі з найбільш оптимальних способів поведінки у різних ситуаціях. Офіцери вказують на проблеми при необхідності швидкого аналізу ситуації та відповідної швидкої адекватної поведінки. Невдалі рішення породжують невпевненість та розгубленість у наступних інших складних ситуаціях.

Отримані результати підтверджують той факт, що на сучасному етапі молоді офіцери переживають ряд проблем й це пов'язане саме з початком досить специфічної людської діяльності.

Висновки. Теоретичний аналіз результатів науково-прикладних досліджень та проведене опитування дало змогу визначити, що аспектами професійної діяльності є певні групи, які доцільно об'єднати наступним чином:

1. Об'єктивні, що включають необхідність швидких перебудов в уявленнях про власну структурно-рольову позицію, а саме від підлеглого до начальника, прийняття нових норм, традицій та цінностей, набуття соціального та професійного статусу у колективі, досвіду з вирішення професійних питань та відображають вікові психологічні особливості.

2. Суб'єктивні, які відображають ставлення молодого офіцера до професії, його цілі, мотиви, особистісні якості, а особливо комунікативні, що формують певний рівень готовності до подолання труднощів служби.

3. Ситуативні, котрі характеризують умови несення служби (від комфортно-розслаблених до систематично стресогенних), особливості професійного колективу, що включає норми, традиції, цінності, з якими молодому офіцеру доводиться стикатися.

Напрямами подальшого дослідження є напрацювання шляхів з формування у молодих офіцерів навичок з подолання проблем початку їх професійної діяльності та попередження деструктивних тенденцій особистісного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вальков А. В. Развитие лидерских качеств офицера внутренних войск в образовательном процессе военного вуза / Вальков Александр Владимирович // Молодой ученый. М. – 2012. – №8. – С. 312–315.

2. Ионкин В. Б. Психологические особенности проявления управленческих навыков у младших офицеров Сухопутных войск в боевой деятельности : автореферат дисс. на соиск. научной степени канд. психол. наук / Ионкин Вячеслав Борисович. – М., 2009. – 19 с.

3. Калюжный А. С. Военная психология и педагогика в профессиональной деятельности офицера Военно-морского флота : [учеб. пос.] / Калюжный А. С. – Новгород : НГТУ, 2004. – 39 с.

4. Козолуп С. А. Социально-психологические трудности управленческого взаимодействия молодых офицеров с военнослужащими, проходящими военную службу по контракту : автореф. дисс. на соиск. научн. степени канд. психол. наук / Козолуп Сергей Александрович. – М., 2009. – 20 с.

5. Муравська М. С. Ціннісні орієнтації майбутніх військових офіцерів / Муравська Марина Сергіївна // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Том 11, частина 5 – Київ, 2009, С. 124–131.

6. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера: [монографія] / Осьодло Василь Ілліч. – К. : ПП «Золоті Ворота», 2012. – 463 с.

7. Половнев А. В. Военно-профессиональная ориентация молодых офицеров Вооруженных Сил Российской Федерации и ее формирование в современных условиях : автореферат дисс. на соиск. научной степени канд. социол. наук / Половнев Андрей Викторович. – М., 2005. – 21 с.

8. Психология и педагогика профессиональной деятельности офицера / Б.П. Бархаев, П.А. Корчемный, Л.Н. Кузнецов, В.Ф. Перевалов, И.В. Сыромятников, А.Н. Харитонов. – М. : Военный университет, 1998. – 516 с.

9. Сыромятников И. Психология профессиональной субъектности офицеров вооруженных сил Российской Федерации : автореферат дисс. на соиск.

УДК 159.9

Коноплицька О.В., здобувач кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського Національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТИВНИХ МЕТОДИК ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАВЛЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ДО РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

У статті вивчаються соціально-психологічні установки працівників ОВС щодо неповнолітніх правопорушників та особливості ставлення працівників ОВС до різних категорій неповнолітніх правопорушників.

Ключові слова: установки, ставлення, неповнолітні правопорушники, протиправна поведінка, працівники ОВС, проективні методики.

В статье изучаются социально-психологические установки сотрудников ОВД в отношении несовершеннолетних правонарушителей и особенности отношения сотрудников ОВД к разным категориям несовершеннолетних правонарушителей.

Ключевые слова: установки, отношение, несовершеннолетние правонарушители, противоправное поведение, сотрудники ОВД, проективные методики.

Постановка проблеми. Визначення соціально-психологічних установок працівників ОВС щодо певних категорій неповнолітніх правопорушників дозволить визначити позицію міліціонерів щодо особистості неповнолітнього правопорушника. З'ясування ставлення працівників ОВС щодо неповнолітніх правопорушників вирішить ряд окремих завдань, пов'язаних з: перевихованням неповнолітніх правопорушників, профілактикою правопорушень серед підлітків та удосконалення роботи працівників ОВС з ними, плануванням та здійсненням профілактичних заходів, спрямованих на формування правослужняної поведінки та підвищення правової обізнаності як школярів, так і працівників ОВС [1; 2].

Мета. Дослідити за допомогою проективних методик особливості ставлення працівників ОВС до певних категорій неповнолітніх правопорушників.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження особливостей ставлення працівників ОВС до різних категорій неповнолітніх правопорушників нами було обрано наступні проективні методики: психогеометричний тест С. Деллінгера і "колірний тест ставлень" Е.Ф. Бажина та О.М. Еткінда (адаптований варіант методу колірних виборів М. Люшера). Отримані результати зведено до таблиць 1 та 2.

В тестуванні взяли участь 120 працівників міліції: 40 міліціонерів з підрозділу кримінальної міліції у справах дітей, 40 – працівники органів слідства, 40 – дільничні інспектора міліції. З яких 85% опитуваних співробітників міліції – чоловіки, 15% – жінки.